

YVONNE PÅLSSON
I SKINNSTRUMPAS SPÅR
Svenska barn- och ungdomsböcker om indianer, 1860-2008

Umeå: Institutionen för kultur- och medievetenskaper, Umeå universitet, 2013. Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet nr 120. Diss. Umeå. 337 s.

1900-talet var indianböckernas gyllene ålder. Redan vid sekelskiftet 1900 utgjorde de en femtedel av den barnlitterära utgivningen i Sverige och under de följande decennierna blev de bara fler och fler. Antalet var som störst 1930. Därefter minskade utgivningen men genren fortsatte att vara livskraftig: efter andra världskriget genomgick den rent av en vitaliserande förnyelse. Indianboken, som handlade om striderna mellan indianer och vita i det avlägsna Nordamerika under 1700- och 1800-talen, var en av de största barnboksgenrerna under 1900-talets första hälft. Den överlevde inte bara två världskrig utan också en radikal samhällsomvandling.

Ännu vid mitten av 1940-talet var Edward S. Ellis den populäraste författaren bland unga pojkar, näst efter W. E. Johns, känd för sina många flygböcker om Biggles. Indianböcker och flygböcker gick märkvärdigt nog hand i hand. Det var utländska författare som Ellis, Fenimore Cooper och Karl May som var mest omtyckta, men det fanns också redan från början svenska indianboksförfattare. Under 1900-talets senare hälft var det de som kom att stå i fokus. Särskilt en av dem, Stig Ericsson, blev på sin tid mycket uppmärksammas. Som namnen antyder är indianboken en mycket manlig genre. Inte bara läsarna utan också författarna har nästan alltid varit av manligt kön.

Trots att indianboksgenren var så stor har den nästan inte alls uppmärksammas av forskningen. Den har endast behandlats i enstaka C-uppsatser och specialarbeten. Men nu har det kommit en digger avhandling i ämnet, Yvonne Pålssons *I Skinnstrumpas spår. Svenska barn- och ungdomsböcker om indianer, 1860-2008*. Den är resultatet av ett långvarigt forskningsarbete; sin första uppsats i ämnet publicerade Pålsson 1994.

Avhandlingen är ett enormt kraftprov. Pålsson har gått igenom indianboksutgivningen, både översättningar och svenska original, under hela den tidsperiod som genren existerat i Sverige. Uppläggningsen är klar och konsekvent. Efter en noggrann redovisning av syfte, teori och metod samt tidigare forskning följer tre kapitel som omfattar var sitt tidsavsnitt: 1860–1965, 1966–1985 och 1986–2008. Det sista tidsavsnittet föregås av ett särskilt kapitel om Stig Ericsson, som Pålsson betraktar som den intressantaste svenske indianboksförfattaren. När det gäller det tekniska är avhandlingen föredömlig. Allt beläggs noga i den genomarbetade notapparaten och översiktskapiteln är alla upplagda på samma sätt. Välskrivna inledningar talar om vad de skall innehålla och varje kapitel avslutas med en sammanfattning. Men tyvärr har boken ingen personförteckning, något som gör den mycket svåröverskådlig.

Huvudsyftet är att "visa hur utgivningen av indianböcker för barn och ungdom med svenska som originalspråk tog sin början och att följa utvecklingen från omkring 1890 fram till 2008" (7). Egentligen är ambitionerna ännu större. Som framgår av bokens underrubrik börjar författaren i praktiken redan 1860 och hon har som sagt också tagit med översatta indianböcker. Pålsson analyserar även omslagen till böckerna och vill dessutom ge en bild av hur de togs emot: hon har inte bara gått igenom en mängd recensioner utan också en rad läsarundersökningar.

Ambitionerna är lika stora när det gäller teorin. Indianböckernas bild av indianerna, som för Pålsson är "den kanske viktigaste frågan" (17), skall studeras med hjälp av postkolonial teori. Hon vill dessutom undersöka "berättarperspektivet", därför presenteras även Genettes narratologiska begreppsapparat. Vidare tänker hon ta sig an böckernas "ideologi" och här är det barnboksforskaren John Stephens som är ledstjärnan. Slutligen ämnar hon också anlägga ett genusperspektiv, med stöd av den moderna maskulinitetsforskningen (21f).

Så går Pålsson igenom periodens indianböcker. Det första kronologiska blocket omfattar som nämnts utgivningen från 1860 (då Cooper för första gången utgavs för barn och ungdom i Sverige) till 1965 (då Stig Ericsson enligt Pålsson radikalt förnyade den svenska indianboken). Startåret 1860 verkar emellertid en smula godtyckligt: varför inte börja ända från början? Som hon själv noterar gavs det ju ut indianböcker för ungdom också före Cooper. Ett exempel är Robert Montgomery Birds ofta omtryckta bok om Roland Forresters "sällsamma äventyr bland vildarne" som kom redan 1847.

Nästa kronologiska block startar 1986, Stig Ericssons dödsår. Ericssons död markerar enligt Pålsson slutet på den dokumentärt realistiska och för indianernas sak starkt engagerade indianbok som växt fram under de två föregående decennierna. Slutåret 2008 har valts med anledning av att det var då som den första ungdomsboken om indianer av en författare med indiansk härkomst utkom på svenska. Samtidigt menar Pålsson att indianboken vid denna tidpunkt upphörde som genre. Men kanske kommer dödförklaringen för snabbt: så sent som i år har Coopers *Den siste mohikanen* utkommit i ytterligare en upplaga.

Vad blir då resultatet av Pålssons gigantiska projekt? Hon anser sig kunna visa att utvecklingen har gått från fiktiva äventyrsböcker där indianerna betraktas ur de vitas perspektiv till mera faktabaserade berättelser där konflikterna ses från indianernas synpunkt, även om Pålsson menar att bilden av indianerna under den senaste perioden tenderar att likna den som gavs av de svenska indianboksförfattarna under 1900-talets första hälft. Dessutom hävdar hon att huvudpersonerna i allt större utsträckning blir unga pojkar, samtidigt som kvinnorna får en mera framträdande roll i böckerna. När det gäller omslagen är det svårare att utläsa ett tydligt resultat, även om Pålsson hävdar att även dessa blivit mera "realistiska" efter 1965.

I stora drag stämmer säkert allt detta. Det är ju redan tidigare väl känt att författare som Stig Ericsson och Helmer Linderholm skrev indianböcker som i motsats till de tidigare var faktabaserade och tog indianernas parti. Men hur ser utvecklingen ut mera i detalj under de 150 åren? Ställer man den frågan visar det sig att Pålssons till synes så stabila bygge vilar på en ganska osäker grund.

Redan hennes definition av begreppet indianbok är en smula diskutabel. Att det bara skall handla om "skönlitterära barn- och ungdomsböcker om indianer" är visserligen lätt att acceptera: fackböcker har uteslutits. Och man kan också tycka att det är rimligt att undersökningen begränsas till Nordamerikas och Mexikos indianer (böcker om Sydamerikas indianer har således inte fått vara med). Men är det rätt att i stället inkludera ett antal böcker som aldrig utgivits i Sverige, bara för att de är skrivna av indianer? Och är det rimligt att ta med även böcker där barn bara leker indianer?

I titeln på avhandlingen talas det om indianböcker i obestämd form: "Svenska barn- och ungdomsböcker om indianer, 1860-2008". I inledningen deklarerar Pålsson också att hon inte gör "anspråk på att täcka hela den svenska indianboksutgivningen" (8). Bland annat har hon uteslutit alla de böcker som hon betraktar som populärlitte-

ratur, utan att göra några försök att definiera vare sig populärlitteratur eller kvalitetslitteratur. Uteslutningen av populärlitteraturen får absurda konsekvenser. När den populära Edward S. Ellis böcker gavs ut i serien B. Wahlströms ungdomsböcker har de fått komma med i undersökningen, men inte när de publicerades i Wahlströms andra (och billigare) serie, Ungdomsbiblioteket (1916–1924) som Pålsson räknar till populärlitteraturen.

Lika absurt blir det när vi kommer till de två under åren efter första världskriget produktivaste svenska indianboksförfattarna, Gunnar Örnulf och Olle Scherdin. De gav båda ut sina flesta indianböcker i Ungdomsbiblioteket, men Pålsson diskuterar bara de böcker som publicerades som "kvalitetslitteratur". Negligerandet av populärlitteraturen leder också till att hon förbigår de under 1900-talets första hälft mycket omfattande bokserierna om de populära västernhjältarna Buffalo Bill och Texas Jack (det fanns också en liknande serie om indianhövningen Sitting Bull). Enbart Svithiods *Buffalo Bills* äfventyr i vilda västern (1906–1907) omfattade hela 19 volymer och serien återutgavs gång på gång under de följande decennierna.

Under dessa premisser kan Pålssons slutsatser om indianbokens utveckling förstås inte bli särskilt säkra. Till detta kommer att hon inte, som hon själv skriver, gjort några "statistiska beräkningar över utgivningen" (8). Men hur skall man kunna säga något bestämt om indianböckerna under olika perioder om man inte vet något om hur många böcker som gavs ut, eller hur stor del av den totala utgivningen som genren utgjorde vid olika tidpunkter? Det är ju också först när man har sådana fakta som man kan ställa de intressanta följdfrågorna om varför indianboken var så populär vid den ena eller den andra tidpunkten.

Inte heller när det gäller de svenska indianböcker som står i centrum för avhandlingens analyskapitel får vi några exakta besked. För perioden 1860–1965 säger sig Pålsson ha valt ut "ett femtiotal exempel" (85), oklart på vilka grunder. Några urvalsprinciper redovisas inte. När det gäller perioderna 1966–1985 och 1986–2008 får vi inte ens veta hur många böcker det är fråga om. Till bristen på precision bidrar också framställningens deskriptiva karaktär. Det är mera referat och beskrivningar än analys och teoretiserandet stannar på ytan. De narratologiska termerna används utan att berättargreppens effekter diskuteras och postkolonialismen stannar vid faktaredovisningar.

Som vetenskaplig framställning har Pålssons avhandling således brister. Dessa beror i stor utsträckning på att hon varit alltför ambitiös. Hon har gripit över för mycket, både materialmässigt och

teoretiskt. Hon borde ha begränsat sig, kanske till den Stig Ericsson som hon redan skrivit en licentiatavhandling om. Däremot fungerar hennes bok med sina noggranna källhänvisningar och sin utförliga litteraturförteckning väl som utgångspunkt för vidare forskning. Det är gott nog. Dessutom erbjuder den förstås nöjsam läsning för alla dem som älskar gamla indianböcker.

Ulf Boëthius
Professor emeritus i litteraturvetenskap
Stockholms universitet